

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

VI VANDT KRIGEN

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „

■ **Sejr.** Sidste år skabte Dansk Sprognævn fred efter syv års kommakrig ved at gøre de to kommasystemer til ét. RetorikMagasinet rapporterer fra slagmarken i en krig som alle tilsyneladende endte med at vinde.

Af Anders Due

»Dansk Sprognævn vil sætte punktum for 75 års krig mellem pausekommaet og det grammatiske komma. Vi skal i stedet have: et nyt komma«. Det lyder lidt som meldingerne om slutningen på den store kommakrig sidste år, men de optimistiske ord er fra Weekendavisen i 1993 hvor de første rygter om et nyt kommasystem kom frem.

Krig virker som et stærkt ord når man i dag ser tilbage på

den relativt fredelige sameksistens mellem de to gamle kommasystemer. Pausekommaet byggede ikke på grammatiske regler, men blev sat når man følte der var behov for en lille pause. Mange forfattere og sprogfolk brugte dette system mens de fleste andre gik efter det grammatiske komma der – som navnet antyder – bygger på grammatiske regler.

For at finde ud af om man skulle sætte et grammatisk

komma, brugte mange den kendte kryds-og-bolle-metode. Og den var også ret god til at vise *om* der skulle være komma, men den sagde ikke noget om *hvor* det skulle placeres, og det kunne ofte være særdeles svært at afgøre foran ledsætninger. Hjælp fra de gængse tommelfingerregler – som fx at der skulle være komma før 'at' med mindre det var efterfulgt af et udsagnsord i navnemåde, eller at der skulle komma før 'som' og 'der' hvis man lige så godt kunne bruge den ene som den anden – medførte mange forkert placerede kommaer.

Undersøgelser fra starten af 90'erne viste at 6,15% af Politikens kommaer var forkerte mens Jyllands-Postens fejlprocent var på 7,33. I en tilsvarende stikprøveundersøgelse af 13 danske bøger havde den bedst kommaterede 'kun' 2,2% fejlkommaer, og det viser at selv dem Sprognævnet gerne kalder 'sikre sprogbbrugere' (som fx journalister og forfattere), ikke formåede at sætte rigtige kommaer. Faktisk vurderede Dansk Sprognævns formand Erik Hansen at kun 50 danskere kunne sætte korrekt grammatisk komma.

DET NYE KOMMA KOMMER

Det fik Sprognævnets Henrik Galberg Jacobsen til at udarbejde et nyt kommasystem: enhedskommaet. Det var først og fremmest kendetegnet ved at man ikke skulle sætte det så tit som det grammatiske. Argumentet var at det fjernede de mange overflødige kommaer som det grammatiske komma medførte, og som samtidig var så svære at placere. Selve reglerne var lige så grammatiske som for det grammatiske.

Et af Sprognævnets egne eksempler er sætningen »Det, der undrer mig, er, at folk, der drikker, ikke ved, hvornår de skal holde op.« Med enhedskommaet skulle man normalt ikke sætte komma foran ledsætninger og kunne således spare tre kommaer: »Det der undrer mig, er at folk der drikker, ikke ved hvornår de skal holde op.«

I 1996 var Sprognævnet efter en debatbog og stor medieomtale parat til at gøre enhedskommaet officielt. En ny retskrivningsordbog afskaffede pausekommaet og introducerede ikke bare ord som 'harddisk', 'heavy metal' og 'hooligan', men også enhedskommaet som valgmulighed på lige fod med det grammatiske.

Ved samme lejlighed blev det grammatiske komma omdøbt til det traditionelle, mens enhedskommaet blev omdøbt til det nye. Mange har siden gættet på hvorfor Sprognævnet valgte et navn med så kort holdbarhed – for hvor længe kan et komma blive ved med at være nyt? Syv år?

TYSKERKOMMA ELLER ANARKI

Der var fra starten stor debat om det nye komma. Dansk Sprognævn havde i forvejen skilt vandene med majonæsekrigen – en sag som illustrerede hvor stærke følelser sprognormer kan afføde, selv når det gælder stavningen af prestigeløse fødevarer på tube. Derfor var det heller ikke kun et spørgsmål om hvor svært det var at lære et nyt kommasystem, men også et spørgsmål om autoritetstro og holdnin-

gen til det man i dag ville kalde for smagsdommeri.

I aviserne kunne man læse helhjertede indlæg og kronikker for og imod det nye komma. Mange indlæg fra begge lejre byggede på direkte misforståelser; fx har modstillingen af et 'grammatisk' og et 'nyt' komma forledt mange til at tro at det nye ikke var baseret på grammatiske regler, og at det derfor kunne sættes (eller især: udelades) stort set som man ville. Det er jo let at lære, argumenterede fortalere, mens modstanderne selvfølgelig ikke kunne acceptere et sådant kommaanarki.

Andre tilhængere af det nye komma døbte nedsættende det grammatiske komma 'tyskerkommaet' på grund af dets lighed med det tyske kommasystem. Omvendt opfattede den anden fløj ønsket om et nyt komma »som en sublimering af den modvilje mod tyskerne, som mange danskere – herunder professorer og magistre – har følt i forbindelse med EF-debatten«, som en tilhænger af det grammatiske komma skrev.

INDRE MISSION I FRONT

Der var med andre ord ingen nem løsning for dem som bare ville sætte deres kommaer uden at genere nogen. Så måske var det inertiens lov der gjorde at Danmark ikke rigtig blev gode venner med det nye komma; ingen af de store aviser tog det til sig, skolerne underviste kun modstræbende i det, og de offentlige institutioner var også tøvende.

Tre år efter indførelsen skrev Niels Davidsen-Nielsen fra Dansk Sprognævn en kronik hvor han gjorde status over det nye kommas udbredelse. Ombudsmandens kontor, to kommuner og BG Bank blev fremhævet som forbillede der allerede var gået over til det nye komma, og det samme var Foreningen af Danske Biologers forlag Nucleus.

På tidsskriftfronten var DSB's gratisblad Ud & Se den absolut største sejr. Derudover kunne Davidsen-Nielsen kun opremse blade som Frie Grundskoler (privatskolernes blad), Sprog & Erhverv (Erhvervs sprogligt Forbunds blad) og Indre Missions Tidende.

Man kan med andre ord ikke kalde opbakningen til det nye komma bred. Dansk Sprognævn fortvivlede dog ikke og henviste til at ændring af sprogvaner tager tid. Da man i 1948 gik over til bl.a. at skrive navneord med småt og bolle-å i stedet for aa, skulle man vente længe før alle i landet havde accepteret de nye regler. Flertallet overgav sig i løbet af de første 10-12 år, men den sidste avis gik først over til den nye retskrivning i 1965.

HER ER BRUGT NYT KOMMA

Kommadebatten fortsatte ufortrødent uden at folk fik mere forstand på kommaregler af den grund. I undervisningssystemet måtte elever og studerende officielt selv vælge kommasystem, men hvis de valgte nyt komma, gjorde de klogt i at gøre udtrykkeligt opmærksom på det. Konsekvensen kunne ellers være et tæppe af små røde kommaer i den rettede tekst.

Samme problem havde resten af tilhængerne af det nye komma, og skrækken for at ens læsere skulle tro at man slet ikke kunne sætte komma, fik i 2002 Dansk Sprognævn til at lancere et lille grønt klistermærke med teksten »Her er brugt nyt komma – anbefalet af Dansk Sprognævn«.

Med sådan ét i hjørnet kunne enhver tekst med korrekt nyt komma modstå bygen af beskyldninger, og det nye kommas frontløbere kunne trygt sætte deres komma. Det kunne være praktisk i fx jobsøgninger hvor det ville være ærgerligt at blive forbigået på baggrund af ren uvidenhed om kommatering, påpegede Sprognævnets daværende formand Erik Hansen.

EN MILLION FLUER KAN IKKE TAGE FEJL

Lige meget hjalp det dog; i 2002 viste en undersøgelse at kun 14% af danskerne efter seks år havde taget det nye komma til sig, og et år efter gik Venstre-politikeren Ester Larsen ind i kommakrigen med en kronik som foreslog det nye komma afskaffet. Hun gjorde det klart at hun ikke selv ville gøre sig klog på hvilket kommasystem der var bedst, men satte sin lid til markedskræfterne og påpegede at flere jo nok ville have brugt det nye komma hvis det var bedre.

»Hvis det er korrekt, at læsbarheden fremmes, står jeg uforstående over for, at dagbladene holder fast i det grammatiske. Få kan vel være mere interesserede i at fremme læsevenligheden end netop bladudgivere,« skrev hun.

Det var ganske vist bare én kronik af mange i komma-

krigen, men den var skrevet af et folketingsmedlem, og det fremkaldte blandt andet den reaktion at undervisningsminister Ulla Tørnæs (V) nu også bakkede op om en afskaffelse af det nye komma. Og senere samme år valgte Ud & Se at gå tilbage til det traditionelle kommasystem.

»Vi syntes indførelsen af det nye komma var et logisk skridt at tage for et progressivt public service-agtigt medie som Ud & Se. Nu har vi prøvet det tilstrækkelig længe, og det fungerer ikke, hverken i forhold til læserne eller i forhold til produktionen af bladet – så nu signalerer vi progressivitet ved at gå tilbage til det grammatiske komma igen,« siger Ud & Se's redaktør Julie Bondo Gravesen til RetorikMagasinet.

DEN LILLE STORE FORSKEL

4. oktober sidste år skete det så. På forsiden af Politiken kunne man læse at »Sprognævnet skærer igennem og afliver det nye komma. Det gamle komma fortsætter – med lidt inspiration fra det nye.« Dansk Sprognævn havde indstillet til Kulturministeriet og Undervisningsministeriet at man gik over til kun at have ét kommasystem. Kulturminister Brian Mikkelsen var yderst tilfreds: »Det vil for alle indebære en lettelse, ikke mindst da det nye system baserer sig på det grammatiske komma.«

De følgende dage fulgte de andre aviser op med tilsvarende meldinger om at det nye komma havde fået kniven. Det traditionelle komma blev det eneste system, men dog med en enkelt lille justering i reglerne: det var nu valgfrit om man ville sætte komma før ledsætninger – og Dansk Sprognævn anbefalede at man lod være.

DE GÆLDENDE KOMMAREGLER

1. Der sættes komma i opremsninger:
 - »Han købte sild, ost og mælk.«
 2. Der sættes komma ved selvstændige sætningsdele (forklarende og præciserende tilføjelser):
 - »Endelig nåede vi frem, trætte og glade.«
 - »Peter Nielsen, anfører for FCK, lover sejr i returkampen.«
 - »Peter Nielsen, der er anfører for FCK, lover sejr i returkampen.«
 3. Der sættes komma mellem helsætninger og mellem sideordnede ledsætninger:
 - »Vinden peb, og tordenen rullede.«
 - »At vinden peb, og at tordenen rullede, var ikke til at tage fejl af.«
 4. Der kan sættes komma foran ledsætninger:
 - »Jeg ved at han er klog« *eller* »Jeg ved, at han er klog.«
 - »Jeg sætter mine kommaer som jeg vil« *eller* »Jeg sætter mine kommaer, som jeg vil.«
 - »Kender du pigen der står i baren?« *eller* »Kender du pigen, der står i baren?«
 5. Der sættes komma efter ledsætninger:
 - »Hvis bygningen forlades efter kl. 18, skal porten låses.«
 - »Jeg sætter mine kommaer som jeg vil, og gider ikke høre mere vrøvl« *eller* (jf. regel 4) »Jeg sætter mine kommaer, som jeg vil, og gider ikke høre mere vrøvl.«
- »Pigen der står i baren, er min søster« *eller* (jf. regel 4) »Pigen, der står i baren, er min søster.«
- Sprognævnet anbefaler at man undlader at benytte regel 4 om komma foran ledsætninger, dvs. at man som hovedregel undlader at sætte komma foran *at, der, som* og *hvord* (*hvem, hvad, hvilken, hvornår, hvorfor* osv.) samt underordningskonjunktioner som *når, da* og *hvis*.
- Kilde: Pressemeddelelse fra Dansk Sprognævn 4. oktober 2003.

Hvad betød den lille justering så? Svaret ligger i forskellen på det nye og det traditionelle komma. Hvis man ser tilbage på alle kronikkerne, læserbrevene og debatindlæggene, er der enighed om at komma før ledsætninger var 'en af de væsentligste forskelle' og 'en af de centrale afvigelser'. Men var det egentlig andet end komma før ledsætninger der adskilte de to systemer?

RetorikMagasinet har spurgt opfinderen af det nye komma, Henrik Galberg Jacobsen, hvad forskellen på nyt og traditionelt komma var, og svaret lyder: »Det var vel egentlig kun at man efter nyt komma ikke satte komma foran ledsætninger.« Men hvad er så forskellen på at have to kommasystemer og ét med netop den valgfrihed?

SÅDAN SÆTTER RETORIKMAGASINET KOMMA

RetorikMagasinet gik over til det nye komma da Dansk Sprognævn indførte det i 1996, og vi sætter stadig ikke komma før ledsætninger. Vi mener at denne kommatering giver tekster som er lettere at læse; man slipper for mange af de overflødige kommaer som enten bremser læsningen eller devaluerer kommaet som pausetegn. Desuden giver det færre fejl når man ikke behøver at afgøre præcis hvor en ledsætning starter.

»I virkeligheden er der ikke nogen ændring. De to systemer er blevet slået sammen til ét, så rammerne eller regelværket omkring det er blevet anderledes, men de kommaer som det resulterer i, er nøjagtig de samme som før,« forklarer Henrik Galberg Jacobsen.

MÅSKE GIK DEN LIDT LETTERE IGENNEM?

Så når aviserne skrev at kun det traditionelle komma overlevede med en lille justering, kunne de altså lige så godt have skrevet at det nye komma overlevede med den samme lille justering. Hvorfor gjorde de ikke det? Det havde unægtelig været en større historie for aviserne at det nye komma vandt kommakrigen. Havde de ikke helt forstået grammatikken bag? Eller havde de bare taget pressemeddelelserne for pålydende?

Måske. Kulturministeriet skrev: »Forslaget indebærer, at det nye komma udgår. I stedet laves en enkelt justering i det grammatiske komma, som bliver det eneste system, der gælder.« Skrev de sådan fordi de ikke vidste at man fortsat kunne sætte nyt komma – eller fordi det var vigtigt at vinde over Sprognævnets smagsdommerkomma?

Dét er Kulturministeriets pressechef Martin Østergaard-Nielsen ikke meget for at svare på, men i en kortfattet mail til RetorikMagasinet citerer han den indstilling som Sprognævnet sendte til kulturministeren. Her fremgår det at det foreslåede kommasystem baseres på regler der bortset fra valgfriheden er identiske med reglerne for det traditionelle komma.

Præcis samme formulering ses i Dansk Sprognævns pres-

semeddelelse der blev sendt ud samme dag. Men hvorfor skrev de ikke det omvendte – at det var identisk med reglerne for det nye komma bortset fra en enkelt valgfrihed? Det ville hverken være mere eller mindre rigtigt.

»Måske gik den lidt lettere igennem?« er Sprognævnets Jørgen Nørby Jensens første inskydelse inden han besinder sig og påpeger vigtigheden af at pressemeddelelser er korte og klare – og at de jo ret beset ikke havde skrevet noget der var *forkert*.

SEJREN ER VOR

I dag har vi et kommasystem hvor man fortsat kan sætte nyt eller traditionelt komma som om intet var hændt. Men hvem vandt så kommakrigen? Finn Frandsen er leder af Center for Virksomhedskommunikation ved Handelshøjskolen i Århus og har i pressen markeret sig som en stærk tilhænger af det traditionelle komma. Han er ikke i tvivl om hvilket komma der løb af med sejren:

»Det grammatiske komma har vundet, og jeg synes det har været en rimelig klar sejr. Det nye komma er jo døende i den forstand at det eneste der er tilbage af det, er en lille mulighed for at afvige fra det traditionelle, grammatiske komma ved at man ikke behøver sætte komma inden forskellige former for bisætninger,« udtalte han til Information sidste år.

Så selv om han tilsyneladende ikke er klar over at denne 'lille mulighed' var den store forskel, glæder han sig ved tanken om at det grammatiske komma vandt. En lige så stor sejrsglæde findes hos Henrik Galberg Jacobsen:

»Jeg har modtaget lykønskningstelegrammer fra kollegaer der lykønsker os med at det nye komma har vundet. Man frygtede at det nye komma ville blive forbudt helt, og så fandt man at det var bedre at få det sammenarbejdet i ét system, så den kommatering det nye komma havde, i hvert fald kunne fortsætte.«

Med andre ord har Dansk Sprognævn ved at kalde 'to systemer' for 'ét med valgfrihed' afsluttet syv års kommakrig, og alle parter er endda glade. Ulla Tørnæs, Ester Larsen, Brian Mikkelsen og Finn Frandsen fryder sig over at have fået smagsdommerne ned med nakken, Dansk Sprognævn har formelt sikret det nye kommas overlevelse, og alle dem der sætter kommaerne rundt omkring i Danmark – ja, de kan bare gøre som de plejer.

Anders Due er redaktør på RetorikMagasinet

HVIS DU VIL LÆSE MERE:

- Dansk Sprognævns hjemmeside (www.dsn.dk)
- Martin Lund: *Kommakrigen er slet ikke slut* (<http://www.kommunikationsforum.dk>)